

Bibliotekarstudentens nettleksikon om litteratur og medier

Av Helge Ridderstrøm (førsteamanuensis ved OsloMet – storbyuniversitetet)

Sist oppdatert 03.04.19

Dette dokumentets nettadresse (URL) er:

https://www.litteraturogmedieleksikon.no/cm4all/uproc.php/0/lettlest_litteratur.pdf

Lettlest litteratur

Også kalt tilrettelagt litteratur (tilrettelagte bøker, lettlestbøker). Bøker med stor skrift, luftig linjeavstand og ofte med mange illustrasjoner, og som dermed egner seg for “lesesvake”, både barn og voksne.

Leseforskeren Ingolv Austad har brukt tre kriterier for å vurdere lettlestbøker:

Leselighet – om ei bok er visuelt lett tilgjengelig

Lesbarhet – om ei bok har et egnet språk for målgruppa

Lesverdighet – om ei bok vekker leserens interesse og motivasjon

“Det finnes mange grupper som har behov for tilrettelagt litteratur. Psykisk utviklingshemmede, dyslektikere, demente, blinde og svaksynte er grupper som har behov for tilrettelagt litteratur. [...] Studier viser at en av tre voksne sliter med å få med seg innholdet i vanlig tekst. Det er et problem for den enkelte, og en stor utfordring for samfunnet. I et demokrati er det en forutsetning at alle kan tilegne seg kunnskap og informasjon. [...] Liv Gulbrandsen [leder av organisasjonen Leser søker bok] fortalte at om lag en million mennesker i Norge har behov for tilrettelagt litteratur. Det er ikke tilstrekkelig at tekstene er forenklet og omskrevet, det må være nyskrevet tekst, tilpasset leseren. Forlagene må samarbeide med forfatterne, og forfatterne må være villige til å jobbe med teksten sammen med konsulenter og rådgivere for å sikre god kvalitet og tekstforståelse for leseren, sier Gulbrandsen. Det er også viktig at bøkene som blir gitt ut, ser ut som bøker og ikke blir trykt i hefteformat. Det skal være god kvalitet på både innhold og utseende, og det må gjerne være kjente forfattere.” (Ann Iren Bårdsnes i <http://norskbibliotekforening.no/2014/01/lettlest-pa-norsk-hva-og-hvordan/>; lesedato 27.02.17)

“En lettlest bok skal hjelpe leseren fram i teksten, ikke være slik at du føler at du leser i motvind. Er det et muntlig språk som er flytende og fint? Er skrifttypen vanskelig å se hvis du er svaksynt? Er det mange fremmedord? [...] Det har også mye å si hvordan sidene i boka er designet, og hvordan historien blir fortalt” (Liv Gulbrandsen i <http://www.klartale.no/kultur/her-er-100-lettteste-boker-1.333071>; lesedato 15.09.16). Fiksjonstekster som er designet for folk som har problemer med å lese norsk, har blitt kalt “designfiksjon” (Kjetil Røed i *Morgenbladet* 6. – 12. juli 2007 s. 36).

“Storskrift- og lettlestbøker er nyttige for de som har lese- og skrivevansker, er litt ustøe i norsk, eller ser litt dårlig. [...] Noen bøker har både stor skrift, og enklere tekst, mens andre bare har en av delene.” (<http://www.deichmanske-bibliotek.oslo.kommune.no/>; lesedato 27.09.12)

“De mange lettlesbøkene som nå finnes i norske bokhandler og bibliotek er tekster som skal styrke lesingen blant små og større barn. Bøkene er velegnet for utrenede og lesesvake lesere, de er ment å skulle gi leseglede og inspirasjon til videre lesing og dermed økt lesekompetanse. I lettlesbøkene legges det vekt på luftige sider med korte linjer, tydelig og enkel språkbruk med restriksjoner på antall ord. Dess yngre lesere, dess større forenkling. [...] barns begrensede kunnskaper og språklige kompetanse setter begrensninger for hvordan en barnelitterær tekst kan utformes. Denne begrensningen gjelder altså i enda større grad for lettlesbøker.” (Ingeborg Westerheim i <http://www.barnebokkritikk.no/modules.php>; lesedato 03.01.08)

“Hva mener vi med en lettlest tekst? For å gi en mest mulig objektiv beskrivelse av GAN Forlags lettlestbøker, har vi gått gjennom alle bøkene våre og gitt dem poeng etter følgende åtte kriterier:

- Antall ord totalt
- Antall sider i boka totalt
- Antall sider med tekst
- Antall ulike ord
- Antall vanskelige ord
- Antall setninger per side i gjennomsnitt
- Antall ord per setning i gjennomsnitt
- Antall ord i den lengste linjen

Boka kan få forskjellige poeng i forhold til enkeltkriteriene. Det er den endelige poengsummen totalt som angir hvilket nivå boka lander på. To bøker på samme nivå kan inneholde ulike typer vanskeligheter. En nivåinndeling av bøker kan naturligvis aldri bli helt objektiv. Hva er for eksempel et vanskelig ord? Vi har tatt utgangspunkt i lavfrekvente, lydstridige ord, spesielle konsonantforbindelser, ord med flere enn to stavelser og sammensatte ord. Men alt er relativt. For en som er veldig interessert i universet, er ord som solsystem og galakse verken vanskelige eller uvanlige. GAN Forlags lettlestbøker har gjennomgående illustrasjoner som underbygger teksten og letter leseforståelsen. Dette har vi imidlertid ikke tatt med som et eget kriterium når vi har nivåinndelt bøkene. [...] Lettlestboka er et sentralt element i den grunnleggende lese- og skriveopplæringen. Så snart barna har knekket lesekode, er det viktig at læreren kan tilby barna noe å lese på deres eget nivå. Mange lærere har uttrykt et behov for et alternativ til leseboka som ofte inneholder vanskelige tekster. Andre ønsker lettlestboka som et tillegg. Det gir barna en helt spesiell opplevelse av mestring å kunne lese en hel bok. Det gir også et godt grunnlag for å utvikle god leseforståelse og gode rutiner for lesing og ikke

minst: det å bli glad i gode bøker. [...] GAN Forlags lettlestbøker er også et tilbud til eleven som har kommet litt lenger i lesingen, som synes det er vanskelig å komme i gang med en bok eller som har norsk som andrespråk.” (<http://www.ganforlag.no/gloria/id/408/subid/0>; lesedato 03.01.08)

“Organisasjonen *Leser søker bok* har til oppgave å spre kunnskap om tilrettelagt litteratur og påvirke til produksjon og utbredelse av denne litteraturen. [...] Man har opprettet avtaler med 63 biblioteker og etablert 400 “leseombud”. Et leseombud er en person som har sagt seg villig til å bruke noe tid på høytlesning for mennesker som ellers vil ha problemer med å tilegne seg litteratur. Ifølge daglig leder Anne Marit Godal er kvaliteten på de tilrettelagte bøkene jevnt over blitt høyere, særlig når det gjelder litteratur beregnet på voksne. Når det gjelder bøker for barn, så er kvaliteten mer varierende. - Mange bøker lider under at man ønsker å gi ut store mengder litteratur med minst mulig kostnader. Da kan det ofte gå ut over kvaliteten. Et annet moment er at store forlag ofte har råd til å knytte til seg dyktigere grafikere, og kan dette resultere i bedre bøker, sier Godal. Hun minner samtidig om at når det gjelder produksjon av tilrettelagt litteratur, så er skrift og layout kun en liten del av tilretteleggingen. Hovedarbeidet består i å omforme og tilrettelegge språket og innholdet i tekstene. På nettsidene www.boksok.no finnes det en oversikt over rundt 400 bøker som de kan anbefale personer som har behov for tilrettelagt litteratur. Dette er bøker som *Leser søker bok* har gått grundig gjennom og funnet det riktig å anbefale. Noen av disse bøkene er ikke nødvendigvis beregnet spesielt for dyslektikere eller synshemmede, men de er likevel satt og utformet på en måte som gjør at de kan karakteriseres som lettleste.” (https://www.utdanningsforbundet.no/upload/Diverse/Utdanningsakademiet/Bedre%20Skole/Nr%204-06/Broyn_Typografi_og_tilrettelagt_litteratur.pdf; lesedato 27.03.17)

“[F]ascinasjon har med innlevelse i handling, med identifikasjon i personer og miljø, med fryd over språklige eller stilistiske former å gjøre. Og mitt spørsmål er: kan en liten tynn letlesbok skrevet med påholden penn og pedagogisk sideblikk også gi barna variasjon, hjertebank, kribling nedover ryggraden, språklig fryd, mulighet for innlevelse, – alt det som vi vet at en “vanlig” god barnebok gjør? Damm forlag er i dag den største produsenten av skjønnlitterære letlesbøker for barn fra første lesealder til tenåringer. De utgir i alt fire serier for barn fra 7 til 11+ [...]. I 2003 utga forlaget 25 nye bøker i disse seriene. [...] Tar vi for oss skriftbildet i bøkene fra Damm, er det tydelig at vi har med letlesbøker å gjøre. Bøkene i *Min første leseløve* er satt med versaler (STORE BOKSTAVEN), *Leseløve* er trykt med små bokstaver, men med stor font. I *Løve pluss* er fonten mindre, men større enn i vanlige bøker. Det visuelle skriftbildet med korte linjer og mye luft er beholdt i alle disse bøkene for barn fra syv år og oppover til ti-elleve. Letlespreget er tydelig. Ungdomsbokvarianten *Leo* som er beregnet på barn fra elleve-tolvårs-alder og oppover, har et oppsett på sidene som i en vanlig bok. Leserne oppdras med andre ord til etterhvert å bli vanlige lesere.” (Ingeborg Westerheim i <http://www.barnebokkritikk.no/modules.php>; lesedato 03.01.08)

“Det ligger som sagt i konseptet at lettlesbøker språklig sett er enkle. Her er mest fortelling og dialog, korte hovedsetninger og forsiktig adjektivbruk. [...] Tekstene vil helt sikkert fungere godt i skolesammenheng, og for de lesesvake er de nødvendige. Men er dette et representativt utvalg bøker vi markedsfører så sterkt i leseaksjoner for barn, kan jeg skjønne at barn legger skjønnlitteraturen bort i fritiden og gjør noe annet i stedet. Jeg tror at det er verdt å stille seg spørsmålet om det er de mange lettlesbøkene i handelen som simpelthen er årsaken til at norske skolebarn kommer så langt ned på statistikken over lesekompetanse internasjonalt sett. Lese forskerne peker på at at det å lese mye, det stadig å eksponeres for ulike typer tekst, er den eneste måten å bli gode lesere på. Men når tekstene som omgir norske barn i så stor grad er lettles, – ja så blir det kanskje bare lettles tekst barn blir kompetente på?” (Ingeborg Westerheim i <http://www.barnebokkritikk.no/modules.php>; lesedato 03.01.08)

Steffen Sørums *Legg cricket på is* (2007) er ifølge forlaget Oktober “lettles og spesielt godt egnet for folk som holder på å lære seg norsk”. “*Simplified books* (also called *graded readers*, *easy readers* or *learner literature*) are books written in simple English especially for English learners. They use only the most basic English words and grammar. Simplified books are the *ideal solution* for people who are just starting to read in a new language. [...] Simplified books are available in different levels of difficulty – the simplest ones are written only with a few hundred most common English words (e.g. make, when, hear, look). Which levels should you choose? I do not recommend the lower levels (below 500 basic words) because they sound very artificial and can teach you some very unnatural English, for example *water in eyes* instead of *tear* (*tear* is not one of the 500 most common English words).” (Tomasz P. Szynalski i <http://www.antimoon.com/how/reading-beginner.htm>; lesedato 17.03.17)

Lange fortellinger skrevet for voksne kan adapteres (brukeradapteres) til å bli lettles litteratur. På 1800-tallet ble det lagd en forkortet versjon av Daniel Defoes roman *Robinson Crusoe* (1719) der hvert ord kun har én stavelse: “*Robinson Crusoe in Words of One Syllable* (1867) is an adaption by Mary Godolphin of Daniel Defoe’s novel *Robinson Crusoe*. Ages 5-9.” (<https://www.storytel.no/books/32870-Robinson-Crusoe---Written-in-words-of-one-syllable>; lesedato 08.06.16) Men noen bøker kan være kompliserte å lese selv om ordene er korte: “With his sixth book “The Fish and the Not Fish,” [2014] Peter Markus wanted write a book that was [...] made up entirely of one-syllable words. [...] An example: “The lake when he sees it like this with this fish hid down in it, it is blue. The sky when he sees the lake like this with the fish down it, it too is of a kind of blue but it is not the same kind of a blue as is the blue that is the lake.” The stories occur in a dreamlike post-industrial town.” (<http://www.freep.com/story/entertainment/arts/2015/01/11/peter-markus-notable-books/215030> 15/; lesedato 25.03.17)

“I Sverige har man ett statlig forlag, Lättläst forlag, som ble stiftet i 1991, som utgir lettleste, tilpassede bøker. De mottar ca. 11 millioner kroner i statlig støtte hvert år og har i overkant av 20 ansatte. De gir ut ca. 20 titler i året. [...] Totalt blir det gitt ut ca. 150 titler i året i Sverige. Det er i hovedsak skoler og bibliotek som kjøper inn bøkene og de finner man ikke i bokhandelen. [...] Når det gjelder norske forlag så er ikke tilrettelagt litteratur et satsningsområde. Det blir gitt ut lettleste bøker i form av bl.a. Leseløver, Lesehest og Ekstra lett å lese, men dette er barnebøker og er ikke tilrettelagt for andre grupper med lesevansker. [...] Det finnes flere eksempler på at lettleste bøker har fått kommersiell suksess, som bl.a. “Spøkelsene på Frostøy” av Hilde Hagerup og “Fortvilet kreps 72” av Selma Lønning Aarø. [...] Teksten må tilrettelegges brukeren. En voksen mann fra Polen har behov for noe helt annet enn en 15-åring med dysleksi. Ei ung, psykisk utviklingshemmet jente vil lese noe helt annet enn en dement, eldre kvinne. Dette må det satses på, litteratur som er tilpasset brukerne.” (Ann Iren Bårdsnes i <http://norskbiibliotekforening.no/2014/01/lettlest-pa-norsk-hva-og-hvordan/>; lesedato 27.02.17)

“Myndigheten för tillgängliga medier, MTM, tillhör Kulturdepartementet. Vårt uppdrag är att vara ett nationellt kunskapscentrum för tillgängliga medier och arbeta för att alla ska ha tillgång till litteratur och samhällsinformation utifrån vars och ens förutsättningar, oavsett läsförmåga eller funktionsnedsättning. [...] Vi producerar och distribuerar taltidningar, talböcker och punktskriftsböcker samt lättläst litteratur. MTM är de svenska bibliotekens lånecentral där det digitala biblioteket legimus.se är navet i verksamheten. Vi arbetar också med forskning och utveckling av ny teknik för produktion och läsning. Ett särskilt uppdrag är att ge studerande på högskola tillgång till anpassad studielitteratur. Myndigheten har från och med 1 januari 2015 till uppgift att tillgängliggöra, ge ut och distribuera lättläst litteratur i den utsträckning behoven inte tillgodoses på den kommersiella marknaden. Vi arbetar även med att stimulera diskussionen kring lättläst och tillgänglighet. Vi har ett intensivt samarbete med många olika förmedlare av lättlästa texter som skola, bibliotek och omsorg.” (<http://www.mtm.se/om-oss/>; lesedato 24.03.17)

“Markedet for bananer er som kjent ikke mettet før bananene ligger i hauger og råtner og stanken får forbrukerne til å vrenge seg. Slik er den kapitalistiske markedsøkonomiens logikk. Er det der vi er når det gjelder letlesbøker for barn og unge? Fremmer de senere års store vekst i antall letlesbøker fra norske forlag virkelig leselyst og leseferdigheter? Eller overføres sakesløse unge lesere med mindreverdige bøker som på sikt fungerer mer som en vaksine mot leselyst og sans for litteratur? [...] Reglene som forkortingen og tilretteleggingen har fulgt, ser ut til å ha vært ganske like: Historier blir illustrert og forenklet; hovedvekten legges på dramatik og spenning; sidehandlinger som ikke har betydning for hovedplottet kuttes ut; lengre resonnementer, karakterskildringer og naturbeskrivelser unngås; vanskelige setninger og ord erstattes med mer hverdagslige uttrykksmåter og ord; moralen foredles og tydeliggjøres. [...] Ideen om å tilrettelegge litteratur for barn og unge var altså ingen ny idé som oppstod med letlesbøkene. Det norske

Samlaget må likevel sies å ha vært pioner med sin Sirius-serie på 1970-tallet. Sirius-bøkene var ikke “lettlesbøker” slik vi definerer dem i dag, det vil si lesetreningsbøker for barn. De skulle først og fremst være et tilbud til “svake lesere”, altså lesere som hadde problemer med å lese. Serien bemerket seg ved å vektlegge kunstneriske krav like mye som lesepedagogiske. For litterære bidrag henvendte forlaget seg til lyrikere, ikke pedagoger, ut ifra tanken om at lyrikerne besitter verdifull erfaring med å tilpasse innhold til språklige begrensninger og et tilrettelagt format. Fra midten av 80-tallet ble imidlertid Sirius-seriens målgruppe endret fra de lesesvake til de “som kan lese litt”. Satsingen på tilrettelagt litteratur for svake lesere, som var sterk på 1970- og 1980-tallet, tapte seg på 1990-tallet under den mer lukrative “lettlesboomen”. Den store mengden med “lettlesbøker” som er kommet på markedet, har likevel ikke dekket svake leseres behov for tilrettelagt litteratur.” (Inger Østenstad i <http://www.barnebokkritikk.no/modules.php>; lesedato 03.01.08)

“Pionerforlaget i 1990-tallets lettlesboom er Damm. Fra begynnelsen av 90-tallet til i dag har forlagets storsatsning på merkevaren Leseløve resultert i flere enn 800 000 solgte eksemplarer. [...] Damms gode forlagsidé ser ut til være bærer av et svært smittomt virus som gir ukontrollert vekst. Ethvert forlag med respekt for seg selv har nå lettlesserier med navn som enten er mengdemetaforer, som i “Bokormen” (Gyldendal), “Lesehesten” (Aschehoug) og “Leseløve” (Damm), eller hastighetsmetaforer, som i “Komet” (Samlaget) eller “Tornado” (Tun). Seriene kjennetegnes nettopp av seriepreget: Det vil si en særpreget logo og en standardisert utforming. De er aldersdelte og sjangerdelte. Hos Damms spenner de fra “Min første leseløve” som er satt i versaler, via “Leseløver”, “Sportsløver”, “Løve Pluss”, “Faktaløver” og “Nynorsk-løver” til “Leo” som er korte ungdomsromaner. Forlaget gir også ut fantasy for utrente lesere med serien “Drageherren”, lettlesserien “Gutta Boys”, som er kjent fra NRK, og korte ungdomsromaner med Leser søker boks godkjenningsstempel under logoen “Front”. Aschehougs Lesehesten-serie assortment er fargekodet i hvit “For deg som kan de store bokstavene”, oransje “For deg som kan både de små og store bokstavene”, svart “For deg som liker spennende og skumle historier” og grønt “For deg som er nysgjerrig og kunnskapstørst”. Serien begynte i 2005 og teller til nå 24 titler. Gyldendals Bokorm-serie, som har lengre fartstid, kommer også i fire kategorier: “Lær å lese”, “Lesestart”, “Bokormen” og “Bokormen Fakta” og ser ut til å ha 53 titler i salg. Samlagets Komet-serie var ny i 2006 og har tre kategorier: Gul komet for 7-8 år med bøker på 32 eller 48 sider, Grønn komet for 8-9 år med 32 eller 48 sider og Oransje komet for 10-12 år med 48 sider og oppover. Leseløve-serien er også utformet for å gi bøkene et marked utenfor skolebibliotekene og skape merkevaretskap hos leserne. Bokas eier oppfordres til å skrive navnet sitt, en dato og en vurdering på en egen side innledningsvis. På siste oppslag kan han eller hun krysse av “Andre bøker du kan lese. Kryss av dem du har, eller dem du ønsker deg!” på en liste med 124 titler. Når navnet er skrevet og kryssene er satt, er boka utbrukt.” (Inger Østenstad i <http://www.barnebokkritikk.no/modules.php>; lesedato 03.01.08)

““Topp fakta” er en kunnskapsserie delt inn i fire ulike fargenivåer, fra å begynne å lese, til å lese med flyt. “Jeg vil lese!” har gul fargekode og er beregnet for lesere som er i ferd med å knekke lesekoden. Bøkene tar opp kjente emner, og enkle ord gjør lestarten lettere. Har mange fargebilder, tydelig og enkel tekst, ord med store bokstaver og enkle overskrifter. “Jeg kan lese!” har blå fargekode. Bøkene har enkle setninger og kjente temaer. Fagord, spørsmål og ordforklaringer utfordrer og gir lesetrening. Har mange fargebilder. “Jeg leser selv!” har grønn fargekode. Bøkene har flere ord, fakta og plansjer gir innsikt og kunnskap. Mange illustrasjoner og forklaringer gir drahjelp. “Jeg leser lett!” har rød fargekode. Bøkene har enda flere fakta og lengre setninger som gir leseren flere utfordringer. For mellomtrinnet.” (<http://joomla.tnb.no/images/pdf/Lettlest-fakta.pdf>; lesedato 22.03.17)

“Lettlesmalens strenge krav til leselighet og knapp form er en utfordring for forfattere, illustratører og forlegger som skal skape varierte, lettleste, engasjerende og fristende bøker. I skolebiblioteket er lettlesbøkene en suksess. En bibliotekar anslår at de utgjør 15 til 20 prosent av utlånet i hennes barneskolebibliotek, så mye som 40 prosent dersom hun også tar med billedbøker. Skolens leseopplæring legger vekt på at barna skal lese mye. I egne lesetimer kan de selv velge hva de vil lese. De bruker skolebiblioteket ofte, ikke bare i forbindelse med spesielle lesestimuleringskampanjer. Når boka er ferdiglest skal de skrive en kort bokomtale – ofte bare et oppgulp av baksideteksten – som gjerne ender med et terningkast. Skolens forpliktelse til å formidle litterær kvalitet, litterær kultur og litterær kunnskap synes glemt. [...] litteraturen er blitt et rent instrument til å oppøve målbar leseferdighet. [...] I 2004 ga Damm boka *Din første leseøve* til samtlige 55 000 førsteklasinger i Norge. [...] Hva skjer med litteraturen når den skal tjene leseferdighetsopptreningen rent instrumentelt? Er det virkelig slik at mengdelesningen, som lettleskonseptet legger opp til, fremmer leselyst og gode leseopplevelser? [...] Omtrent som seriepreget kan feilkode boka, kan boka også feilkode leseren. Det er flaut å lese en “hvit” bok når du burde være gammel nok til å lese en “svart”.” (Inger Østenstad i <http://www.barnebokkritikk.no/modules.php>; lesedato 03.01.08)

“Forlagene vil ha lesere med en etablert trofasthet til merkevaren og utarbeider bøker som følger den “gjennomsnittlige” progresjonen i leseferdighet i løpet av skoletiden. Derfor kan det være vanskelig for svake lesere, spesielt gutter på slutten av barneskolen, som fremdeles trenger lesetrening, å finne bøker som passer dem. Bøkens seriepreg og fargekoder, som er gunstige rent kommersielt, virker derfor mot det som er mest hensiktsmessig for de svakeste leserne: at det ikke fremkommer så tydelig hvor gamle hovedpersonene er, og hvor gammel leseren i målgruppen er. [...] Et av fjorårets høydepunkt var Pål Christiansens *Fjodor går bananas* (Damm 2006). Han mestret å fylle et knapt format med humoristisk innhold og ga det begrensede vokabularet poesi og gnist. Han klarte rett og slett å utnytte lettlesbokas potensial og muligheter. Endre Lund Eriksens *Pelle blir rappa* (Aschehoug 2005) og Klaus Hagerups *Superdrømmeren* (Aschehoug 2005) vitner

om samme evne til å finne fruktbare tilpasninger i et utfordrende format. Det samme gjør bøkene til svenske Thomas Halling, en ringrev i sjangeren med sine “Sammen-bøker” (Damm), Kirsten Boies bøker om King Kong (Damm) og Lise Blomquist Taekwondo-bøker (Damm). [...] Skolene fokuserer på mengdelesning, barna leter etter bøker som gir minst mulig motstand, eller – sagt med andre ord – den enkleste identifikasjon langs en rettlinjert kronologi i forenklet språk. Dette er det forlagene tilbyr.” (Inger Østenstad i <http://www.barnebokkritikk.no/modules.php>; lesedato 03.01.08)

“Det fins utallige undersøkelser av hvor mange ord en voksen normalt leser pr. minutt. For ikke å si hvilke norske ord som byr på problemer for henholdsvis dyslektikere, pakistanere og slagrammede. Konklusjonen er at minst hver fjerde nordmann leser svakere enn “normalt”. Forskerne vet mye om hvilken skriftstørrelse, skrifttype, linjeavstand og avsnittsinndeling som letter lesingen. Men de vet ikke hva svake lesere mener kjennetegner litterær kvalitet. Hva slags bøker ønsker denne mangfoldige gruppen seg? Dette sitter stiftelsen “Leser søker bok” og gjetter på. Det er de som mottar statens 4 millioner for å bidra til manusutvikling, produksjon og formidling av tilrettelagt skjønnlitteratur under et motto som får det til å høres ut nærmest som et u-landsprosjekt: “Bøker til alle”. (Begrepet “lettlestebøker” har de bannlyst, for bøkene er jo ikke lette å lese for dem de er skrevet for.) Stiftelsens lett søkbare database, www.boksok.no, inneholder tilrettelagte bøker for alt fra psykisk utviklingshemmede til blinde og lesesvake. Her er også bøker de selv ikke har vært involvert i produksjonen av. Selv bøker som ikke er funnet verdige for innkjøpsordningen til Norsk kulturråd, befinner seg på stiftelsens anbefalingsliste – antagelig i pur takknemlighet over at noen forlag i det hele tatt gidder å gi ut tilrettelagte bøker for et ikke spesielt kjøpelystent marked.” (Guri Fjeldberg i <http://www.gurifjeldberg.com/index.php?action=4&ID=1&NID=186>; lesedato 03.01.08)

“Her gjelder det samme prinsippet for barn som for voksne: Den som har lite erfaring med bøker, behøver ikke mange skuffende leseopplevelser for å konkludere med at bøker ikke er bryet verdt. [...] “Triks” av Bjørn Sortland og “Den aller siste mohikaner” av Levi Henriksen er nærmest for noveller å regne der mye av innholdet står å lese mellom linjene. Bare elever med en del leseerfaring, hadde overskudd til å undre seg over den underliggende spenningen og hvorfor hovedpersonene oppfører seg som de gjør. Begynnerleserne ble mest irritert. [...] Så lenge drøyt halvparten av det som tilbys av “lettteste” bøker faller igjennom hos testleserne, kan det se ut som en god del av statens 4 millioner først og fremst går til å lære svake lesere at boklesing ikke er bryet verdt. [...] Til hjelp har jeg hatt 23 voksne elever ved Krokeidesenteret. Etter å ha testet lettlestebøker etterlyste de trekk som er typiske for populærfiksjon. Det betyr ikke at de ønsker seg dårlig kvalitet. De ønsker seg sterkere leseopplevelser. Problemet med å måle litterær kvalitet i leseopplevelser, er at gruppen av svake lesere er så mangfoldig og opplever så ulikt. [...] Nettopp for å unngå å støte svake lesere fra seg, må det stilles enda høyere krav til kvaliteten på lettlestebøkene enn til skjønnlitteratur ellers. Å skrive

enkle bøker er definitivt ikke enkelt.” (Guri Fjeldberg i <http://www.gurifjeldberg.com/index.php?action=4&ID=1&NID=186>; lesedato 03.01.08)

“Lettlestbøker skal gjere lesing meir tilgjengeleg for vaksne med lesevanskar, men ny forskning syner at bøkene ikkje alltid treff. [...] Siri Fagernes og Gerd Berget har forska på lettlestbøker og funne at bøkene får dyslektikarar til å føle seg dumme. [...] - Alle vi intervjuar var gjennomgåande negative til måten tekstane var sett opp på. Dei syntes det såg ut som barneskolebøker, og det fekk dei til å føle seg dumme [...] Lettlestbøker for vaksne er kjenneteikna av korte linjer, og det var nettopp linjelengda som skapte bry for lesarane. Medan vanlege bøker ofte har rundt 80 teikn på ei linje, har nokre av dei spesialtilpassa lettlestbøkene så lite som 17 teikn per linje. Bakgrunnen for oppsettet har vore ei tru på at kortare linjer vil lette lesinga, men deltakarane i studien til Berget og Fagernes oppfatta ikkje dette som positivt. Nokre vart forvirra av at teksten likna eit dikt, andre vart provoserte fordi dei tilpassa tekstane fekk dei til å kjenne seg undervurderte og dumme. Felles for alle var at dei syntes det var vanskeleg å få oversikt over setningane når dei var delt opp så mykje. [...] Berget forklarar at lesing kan vere svært krevjande for dyslektikarar. Mange med dysleksi slit også med nedsett konsentrasjonsevne og redusert korttidsminne, og det gjer at dei ofte må gå tilbake i teksten for å få med seg samanhengen. Berget fortel at mange leiter etter slutten på setninga for å skaffe seg oversikt og forstå innhaldet. - Når ei setning blir broten opp over fleire linjer, kan det vere ekstra vanskeleg å finne tilbake til byrjinga, og lesaren må bruke mykje tid på å leite fram og tilbake i teksten, seier ho. Ho understrekar at bøkene er laga i beste mening, og at det er mykje som er bra med tilrettelegginga, men akkurat dei korte linjene ser ut til å verke mot si hensikt. - Når ei setning blir broten opp over fleire linjer, kan det vere ekstra vanskeleg å finne tilbake til byrjinga, og lesaren må bruke mykje tid på å leite fram og tilbake i teksten. [...] Så korleis kan forlaga gjere litteratur meir tilgjengeleg og fristande, også for dei fem til ti prosent i Noreg som er dyslektikarar? Gerd Berget er klar på at svaret er universell utforming, altså at ein lagar bøker som tek omsyn til alle funksjonsnedsettingar og ikkje tilpassar dei spesielt til ei gruppe. Eit luftigare grafisk oppsett, større avstand mellom linjene og laus høgremarg er grep som vil gjere leseopplevinga betre for mange. Ho anbefalar også å bruke enklare ord og skrive forståeleg.” (<http://www.hioa.no/vitenogpraksis/Teknologi-og-design/Lettlestboeker-faar-dyslektikarar-til-aa-foele-seg-dumme>; lesedato 25.10.18)

Alle artiklene og litteraturlista til hele leksikonet er tilgjengelig på <https://www.litteraturogmedieleksikon.no>